

به نام خدا

قاضی سراج در مصاحبه با ویژه‌نامه «چلچراغ» معاونت فرهنگی قوه قضائیه: «نظارت» و «بازرسی» اثربخش؛ چلچراغ «اجرای صحیح قانون» و «حسن جریان امور» در کشور

به گزارش روابط عمومی سازمان بازرسی کل کشور، قاضی ناصر سراج به مناسبت هفته قوه قضائیه مصاحبه‌ای با ویژه‌نامه «چلچراغ» معاونت فرهنگی قوه در خصوص نقش و جایگاه دستگاه قضا در ارتباط با بیانیه گام دوم انقلاب و همچنین چشم‌انداز و اهداف سازمان بازرسی کل کشور داشته است که در ذیل تقدیم می‌شود.

درآمد

صاحب‌نظران علم مدیریت، «مدیریت» را معادل «تصمیم‌گیری» لحاظ کرده و بر این نکته تأکید دارند که قبل، حین و بعد از اتخاذ تصمیم لازم است کنترل‌های دقیق و نظام‌مند صورت پذیرد. نظام جمهوری اسلامی ایران از این موضوع غافل نبوده و فرهیختگان تدوین‌کننده قانون اساسی، برای «اجرای صحیح قانون» و «حسن جریان امور»، و به نوعی کنترل نظام‌مند دستگاه‌های اجرایی کشور، سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» را زیر نظر رئیس قوه قضائیه به‌عنوان یک نهاد نظارتی - حاکمیتی در

ساختار کلان اداری و اجرایی کشور، پیش‌بینی نموده تا با «مدیریت قضایی» تحقق عدالت و امنیت را در کشور رقم زند. هفته قوه قضائیه فرصت مغتنمی است تا با این سازمان از زبان قاضی سراج، که بالغ بر ۵ سال ریاست این سازمان را عهده‌دار بوده‌اند، آشنا شویم.

سؤال: به نظر شما الگوی مطلوب مدیریت دستگاه قضایی کشور با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب

اسلامی مقام معظم رهبری و سیاست‌های راهبردی رئیس قوه قضائیه حول چه محورهایی است؟

پاسخ: دستگاه قضائی کشور طی سالیان گذشته از بالندگی مطلوبی برخوردار بوده و بنا به مقتضیات زمانی رویکردهای قوه متفاوت بوده است. به نظرم لازم است موارد زیر در قوه قضائیه با جدیت پیگیری و اجرا شود:

- سیاست‌گذاری کلان در جهت کاهش تعارض آرا در سطوح و مراحل مختلف احکام.
- بازنگری ورودی‌های پرونده‌ها در محاکم و سازمان‌های تابعه قوه قضائیه و ترسیم سازوکار کاهش ارجاعات به محاکم و مراجع ذی‌صلاح دیگر به‌منظور قضا زدایی.

- تعامل با قوه مجریه به منظور بازخوانی مأموریت‌ها و نحوه خدمات‌رسانی به شهروندان، جهت پیشگیری از نارضایتی‌ها و شکایات مردم و کاهش ورود قوه قضائیه جهت رفع آن.
- تقریب بین سازمان‌های تابعه و تعامل هر چه بیشتر هر یک به منظور ترسیم یک قوه قضائیه منسجم و کارآمد و پاسخگو در افکار عمومی.
- تعیین تکلیف وضعیت اداری کارکنان قوه قضائیه با قضات، از جهت بهره‌مندی از حقوق و مزایا و تسهیلات مناسب با هریک.
- ارتقاء سطح دانش مدیریتی قضات، مقامات و مدیران بخش‌ها و سطوح مختلف از مدیریت بر پرونده، محاکم و مراجع (مدیریت قضایی).
- تشکیل یا تقویت شورای اطلاع‌رسانی قوه و سازمان‌های تابعه به منظور سیاست‌گذاری مشخص و ساماندهی اطلاع‌رسانی‌ها، به گونه‌ای که موجبات تخدیش و تخریب وجهه و مقبولیت قوه و نظام را در برداشته باشد.
- ارائه راهکارهای افزایش اعتماد عمومی به قوه قضائیه.

سؤال: در دستگاه قضائی جمهوری اسلامی ایران، آیا استقلال این قوه در بین سایر قوا حفظ می‌شود؟

پاسخ: از آنجاکه تصمیمات و آراء قضایی از کمترین مصلحت‌اندیشی‌های سیاسی متأثر بوده و بر محوریت تطابق با قوانین و مقررات، استوار است؛ لذا استقلال آن از ضروریات قطعی است. تلاطم‌های سیاسی، تغییرات دولت‌ها و فراز و فرود اقبال مردمی به آرایش‌ها و جناح‌های سیاسی، بیانگر تأثیرگذاری آن‌ها بر سیاست‌ها و عملکردهای دو قوه دیگر است؛ به‌ویژه آن‌که اولویت‌های هر یک از دو قوه فوق، در نوع و شیوه خدمات‌رسانی، یک متغیر وابسته به آن است. اما دستگاه قضا بر اساس خواست‌های افکار عمومی، در هر دوره، تغییر نمی‌کند. چنانکه شاخص‌ها و معیارهای عدل متغیر نبوده و اقتضایی نیست. قوه قضائیه باید به خواست افکار عمومی احترام بگذارد ولی نمی‌تواند معیارها و شاخص‌های عدالت سنج خود را متناسب با آن مقتضیات تغییر دهد. اما نکته ظریف این است که باید مرز بین «عدالت» و «رضایت» را ترسیم کند؛ زیرا گاهی حقیقت، تلخ است. قوه قضائیه با بهره‌گیری از ابزار «رسانه» می‌تواند به تنویر افکار عمومی بپردازد تا مجبور به کاهش این استقلال نگردد. یادمان نرود که رئیس قوه قضائیه، منصوب مستقیم مقام ولایت و حاکم فقیه و عادل اسلامی است که حکمش را به واسطه از معصومین (ع) می‌گیرد؛ لذا قاضی‌القضات اسلامی، با استنباط از ادله شرعیه، قضاوت یا مدیریت می‌کند نه شرایط اجتماعی.

سؤال: به نظر شما نظام قضایی طراز انقلاب اسلامی دارای چه ویژگی‌هایی است؟

پاسخ: انقلاب اسلامی، داعیه‌دار ولایت الهی و فرامرزی است. نظام قضایی، جزئی از نظام الهی یا اسلامی است. دفاع از حقوق شهروندی و حقوق بشر (جهانی) هم‌تراز با آرمان‌های انقلاب اسلامی، دفاع از مظلوم، محدود به مرز جغرافیایی نیست. دانش حقوقی و قضایی قضات باید پاسخگوی نیازمندی‌های داخلی و بین‌المللی نیز باشد.

تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، شامل همه ابعاد قضایی، اقتصادی و سیاسی است. نظام قضایی، تضمین‌کننده تحقق دو بعد اقتصادی و سیاسی در بعد داخلی و خارجی به‌ویژه در مواقع تعارض منافع فردی، ملی و بین‌المللی است. حساسیت افکار عمومی به قوه قضائیه به‌اندازه‌ای است که احکام و آراء قضائی را، عین دستورات دینی و الهی می‌دانند؛ لذا تردید و اعتراض به آن تخدیش وجهه دینی آن است.

سؤال: با توجه به سوابق حضرت عالی در پست‌های مدیریتی مختلف در دستگاه قضائی، آسیب‌های بالقوه و بالفعل این دستگاه چه بوده؟ و راهکارهای عبور از آن چیست؟

پاسخ: بدیهی است که هر حکمی، یک حاکم و یک محکوم دارد و طبیعی است که محکوم، ناراضی باشد. این یک آسیب طبیعی است که با اتقان قاضی و اقناع محکوم، می‌توان این ناراضی را کاست. یکی از آسیب‌های جدی بالقوه، شائبه تأثیرپذیری قوه از تعلقات جناحی و سیاسی است که خوشبختانه کمترین مصداق آن را شاهد بودیم.

از آسیب‌های دیگر، وضعیت نامطلوب معیشت قضات است که حسب دستور شرع، قاضی باید تأمین گردد تا تحت تطمیع قرار نگیرد.

کم‌بهرگی برخی قضات از آخرین شیوه‌ها و کشف جرائم و نحوه صدور حکم و نیز دانش مدیریتی، مبنی بر چگونگی مدیریت بر پرونده و محکمه، یکی دیگر از آسیب‌های بالقوه و بالفعل است که با برگزاری دوره‌های ارتقاء سطح مهارت، قابل جبران است.

توزیع نامناسب مزایا و تسهیلات رفاهیات در قوه و سازمان‌های تابعه یکی از آسیب‌های بالقوه و بالفعل قوه است که افزایش اختیارات رؤسای سازمان‌های تابعه در جهت تأمین آن، راهگشا خواهد بود.

کاهش اعتماد عمومی نسبت به قوه که متأثر از جریان‌ات سیاسی و فشار تبلیغاتی رسانه‌های داخلی و خارجی است، یک آسیب جدی تلقی می‌گردد و در نهایت بی‌نظمی و آشوب را در پی خواهد داشت و هر کسی برای احقاق حق خود، رأساً اقدام خواهد کرد.

سؤال: نقش سازمان بازرسی کل کشور در گام دوم انقلاب اسلامی چیست؟

پاسخ: مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توصیه‌هایی را در حوزه نظارت و بازرسی بیان داشتند که به شرح ذیل است:

فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، توده‌ی چرکین کشورها و نظام‌ها و اگر در بدنه حکومت‌ها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آن‌ها است؛ و این برای نظامی، چون جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنایی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظام‌ها است. بروز این تهدید ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند.

دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه‌ی فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند. این مبارزه نیازمند انسان‌هایی با ایمان و جهادگر، و منیع الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است. این مبارزه بخش اثرگذاری است از تلاش همه‌جانبه‌ای که نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت به کار برد.

سازمان بازرسی کل کشور برای تحقق نظام قضائی طراز انقلاب اسلامی، سعی کرده تا منویات ایشان را پیاده‌سازی نموده و در برنامه‌های اجرایی خود بکار گیرد.

سؤال: آیا بین «نظارت» و «بازرسی» تفاوت قابل‌هستید؟

پاسخ: هر چند از نظر مفهومی و لغوی «نظارت» و «بازرسی» به‌عنوان کلمات مترادف به‌کاربرده شده و هردو بر فرآیندی دلالت دارند که نتایج عملیات و عملکرد را با بایدها و اهداف آن مقایسه نموده و پس از یافتن مغایرت‌ها بر اصلاح آن اقدام می‌نماید، لیکن با بررسی و واکاوی بیشتر، گرایش‌هایی در مفهوم هر یک از لغات مزبور وجود دارد که در ترسیم رسالت و اهداف سازمان لازم است در نظر گرفته شود. در «بازرسی»، تصمیمات مدیریتی بر اساس آنچه اتفاق افتاده و یا در حال اتفاق است، موشکافی می‌شود و از طریق سازوکارهای پیش‌بینی‌شده، پس از تشخیص تخلف و جرم، خاطی به مراجع رسیدگی‌کننده معرفی و تا حصول نتیجه موضوع پیگیری می‌شود.

در «نظارت»، چه در سطح عملیاتی - اجرایی و چه در سطح کلان و استراتژیک، فعالیت‌های دستگاه اجرایی، به‌طور پیوسته و مستمر با استفاده از راهکارهای علمی و مهارت‌های عملی فعالیت‌ها، برنامه‌ها و میزان تحقق اهداف و تعیین نقاط ضعف و قوت، رصد و ارزیابی‌شده و ناظر با تطبیق قوانین بر عملکرد دستگاه، مسیر درست از نادرست دستگاه را ترسیم می‌کند و در صورت کج‌راهی، با هشدارهای به‌موقع و صریح، از بروز تخلف، فساد و یا جرم جلوگیری می‌کند و یا با ارائه راه‌حل‌های اصلاحی، زمینه تحقق وظایف قانونی را مهیا می‌سازد.

سؤال: چشم‌انداز سازمان بازرسی کل کشور در افق ۱۴۰۴ چیست؟

پاسخ: پس از ابلاغ سند ۲۰ ساله کشور توسط مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی}، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله سازمان در سال ۱۳۸۶ تهیه می‌گردد. سازمان در این مقطع با تدوین سند چشم‌انداز بازرسی و نظارت متأثر از مبانی و اهداف کلان با تعامل نزدیک با اسناد بالادست شامل: سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، قانون برنامه توسعه کشور، برنامه راهبردی قوه قضاییه و با بهره‌گیری از تجارب و نتایج برنامه

راهبردی اول و دوم به تدوین اهداف و آرمان‌های نزدیک و دور خود در بخش نظارت و بازرسی نظیر: ایفای نقش محوری در مبارزه با فساد، تلاش در جهت ارتقاء سلامت اداری، حفظ حقوق شهروندی و قانون‌مداری در جهت افزایش اعتماد عمومی پرداخته که اصلاح ساختار و قانون تشکیل، توسعه و تحول در بخش فرایندها و روش‌های بازرسی، انجام نظارت دیجیتال و مکانیزاسیون بازرسی به‌علاوه توجه به سرمایه انسانی و آموزش بازرسان حرفه‌ای از طریق تعامل نزدیک با مردم و دستگاه‌ها از مشخصه‌های اصلی آن به‌حساب می‌آید.

در سند چشم‌انداز سازمان بازرسی کل کشور در افق سال ۱۴۰۴ هجری شمسی، هدف آن بود که در افق سال ۱۴۰۴ سازمان بازرسی کل کشور، سازمانی باشد: «مورد اعتماد و اتکای مردم و مسئولین به‌عنوان دستگاه کارا و اثربخش، ضد فساد، حافظ حقوق شهروندی و ضامن تحقق برنامه‌ها و قوانین دستگاه‌های اداری کشور در ایرانی توسعه‌یافته با جایگاه اول منطقه از لحاظ شاخص‌های کنترل فساد، ارتقاء سلامت اداری و حاکمیت قانون».

سؤال: بر اساس این چشم‌انداز، مأموریت اصلی سازمان بازرسی کل کشور چیست؟

پاسخ: مأموریت این سازمان این‌گونه ترسیم شده است: «سازمان بازرسی کل کشور در راستای نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین و به‌عنوان مهم‌ترین دستگاه نظارتی برخاسته از قانون اساسی در پرتو همکاری و تعامل قوای سه‌گانه، عهده‌دار نظارت و بازرسی هدفمند، مستمر، به‌هنگام و بازدارنده از کلیه دستگاه‌های مشمول نظارت و بازرسی است و با ارائه پیشنهادهای سازنده و مؤثر، زمینه‌های حاکمیت قانون و ارتقای سلامت نظام اداری، گسترش عدالت اجتماعی و تأمین حقوق دولت و مردم را فراهم می‌سازد. سازمان بازرسی کل کشور در اجرای مأموریت خود با برنامه‌ریزی جامع و پویا، به‌کارگیری سرمایه انسانی متعهد متخصص و مجرب، استفاده از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی روزآمد و جلب مشارکت‌های مردمی در

تحقق سیاست‌های کلی نظام، تقویت مدیریت کشور و شفاف‌سازی اطلاعات در کلیه دستگاه‌های مشمول نظارت و بازرسی ایفای نقش می‌کند و در این مسیر از دانش و تجربه مراکز علمی پژوهشی و سایر نهادهای نظارتی ملی و بین‌المللی بهره می‌برد».

سؤال: مطابق با قوانین و مقررات وظایف و مسئولیت‌های سازمان بازرسی کل کشور در چه حیطه‌ای است؟

پاسخ: مطابق قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، به‌منظور نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری و در اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران سازمانی بنام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رییس قوه قضائیه و با اختیارات و وظایف مندرج در این قانون تشکیل می‌شود.

نظارت و بازرسی از نظر این قانون عبارت است از: مجموعه فعالیت‌های مستمر و منظم و هدف‌دار به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات لازم درباره مراحل قبل، حین و بعد از اقدامات دستگاه‌های مشمول این قانون، تجزیه و تحلیل آن‌ها، تطبیق عملکرد دستگاه با اهداف و تکالیف قانونی و ارائه پیشنهادها مناسب در جهت حسن جریان امور. (تبصره الحاقی ۱۳۸۷/۴/۱۷)

مطابق این قانون، وظایف و اختیارات سازمان به شرح زیر می‌باشد:

- **الف) نظارت و بازرسی برنامه‌ای:** بازرسی و نظارت مستمر کلیه وزارتخانه‌ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری‌ها، سازمان‌ها و دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه و نیروهای نظامی و انتظامی و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آن‌ها و دفاتر اسناد رسمی و مؤسسات عام‌المنفعه و نهادهای انقلابی و سازمان‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آنان متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آن‌ها نظارت یا کمک می‌نماید و کلیه سازمان‌هایی که شمول این قانون نسبت به آن‌ها مستلزم ذکر نام آن‌ها است بر اساس برنامه منظم.
- **ب) بازرسی‌های فوق‌العاده:** انجام این بازرسی‌ها حسب‌الامر مقام معظم رهبری و یا به دستور رییس قوه قضائیه و یا درخواست رییس جمهور و یا کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی مجلس شورای اسلامی و یا بنا به تقاضای وزیر یا مسئول دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط و یا هر موردی که به نظر رییس سازمان ضروری تشخیص داده شود. (اصلاحی ۱۳۷۵/۵/۷)
- **ج) بازرسی‌های موردی:** اعلام موارد تخلف و نارسایی‌ها و سوء جریان‌ات اداری و مالی در خصوص وزارتخانه‌ها و نهادهای انقلاب اسلامی و بنیادها به رییس جمهور و در خصوص مؤسسات و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت به وزیر ذی‌ربط و در مورد شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به وزیر کشور و در خصوص مؤسسات غیردولتی کمک بگیر از دولت به وزیر

- ذی‌ربط و در خصوص سوء جریانات اداری و مالی مراجع قضائی و واحدهای تابعه دادگستری به رییس قوه قضائیه و در موارد ارجاعی کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی نتیجه بازرسی به آن کمیسیون اعلام خواهد شد. (اصلاحی ۱۳۷۵/۵/۷)
- مطابق ماده ۱۱ این قانون سازمان می‌تواند در موارد زیر نیز اقدام نماید:
- الف) بهره‌گیری از توان تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص واجد شرایط در بخش‌های علمی، تخصصی، صنفی و مردمی به‌منظور انجام وظایف محوله.
 - ب) ایجاد هماهنگی‌های لازم، مستمر و منظم با مسئولان دستگاه‌های نظارتی کشور با حفظ استقلال و اختیارات قانونی و ذاتی هر دستگاه، به‌منظور ارتقاء کیفی و کمی و افزایش اثربخشی اقدامات نظارتی و پرهیز از کارهای موازی و غیر ضرور و تقویت مدیریت کشور و ارائه گزارش نتایج حاصله به رؤسای قوای سه‌گانه.
 - ج) معرفی نماینده، به مجامع و شوراهای تصمیم‌گیر در معاملات دستگاه‌های دولتی و عمومی غیردولتی و دستگاه‌های مشمول بازرسی به‌عنوان ناظر بدون حق رأی در جهت انجام وظیفه نظارتی.
 - د) ارائه گزارش‌های نظارتی هشداردهنده به‌هنگام به مقامات مسئول جهت پیشگیری از وقوع جرم، تخلف و سوء جریانات احتمالی.
 - ه) اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی عمومی از طریق رسانه‌های عمومی به‌منظور ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، با رعایت قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۱۸۸) قانون آئین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ و الحاق سه تبصره به آن مصوب خرداد ۱۳۸۵. (اصلاحی ۱۳۸۷/۴/۱۷)
- مطابق آئین‌نامه اجرائی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، اولویت‌های نظارت و بازرسی برنامه‌ای متناسب با منابع سازمان از قبیل نیروی انسانی، امکانات و اعتبارات و شرایط و مقتضیات زمانی و با توجه به موارد زیر تعیین می‌گردد.
- الف) فرامین مقام معظم رهبری.
 - ب) سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام.
 - ج) قانون برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و سایر قوانین و مقررات.
 - د) برنامه‌های راهبردی سازمان مصوب از سوی ریاست قوه قضائیه.
 - ه) مشکلات و انتظارات مردم و نیازهای عمومی در چارچوب قوانین و مقررات.
- نظارت و بازرسی‌های برنامه‌ای، فوق‌العاده و موردی از دستگاه‌های مشمول بازرسی می‌تواند به شکل «خوداظهاری» صورت گیرد. در این روش، سازمان سؤالات متناسب با موضوع را طرح و اطلاعات، اسناد و مدارک مورد نظر را مطالبه نموده و از طریق «راستی‌آزمایی» بررسی و گزارش‌های نظارت و بازرسی پس

از بررسی و تأیید نهایی، با امضای رییس سازمان و یا مقامات مأذون، به مراجع قانونی مربوط و به مبادی ذی ربط ارسال می‌شود. سازمان موظف است اجرای پیشنهادهای مندرج در گزارش‌های خود را تا حصول نتیجه نهایی از طریق مکاتبه، دعوت از مسئولان ذی ربط، انجام بازرسی پیگیری (اعزام بازرسی یا هیأت بازرسی) و یا هر طریق قانونی دیگر پیگیری نماید.

بنا بر ماده ۶۲ آئین‌نامه اجرائی قانون تشکیل سازمان، سازمان بازرسی کل کشور موظف است ساختار مناسب دبیرخانه شورای دستگاه‌های نظارتی کشور را (که در اجرای بند «ب» ماده ۱۱ قانون تشکیل گردیده و اساسنامه آن به تأیید سران سه قوه و تنفیذ مقام معظم رهبری رسیده است) طراحی و با تعیین پست‌های سازمانی لازم نسبت به تنظیم و پیگیری امور شورا و تشکیل شوراهای متناظر استانی، کارگروه‌های تخصصی و واحدهای مرتبط مذکور در اساسنامه اقدام نماید.

به منظور تحقق مفاد بند «الف» ماده ۱۱ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و ماده ۶۵ آئین‌نامه اجرائی قانون مزبور، و در راستای گسترش فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر و ایجاد زمینه مشارکت مردمی در امر نظارت همگانی و پیشگیری از تخلف و جرم، ارتقای سلامت نظام اداری، مقابله با فساد و توسعه فرهنگ قانون‌مداری و بهره‌گیری از توان علمی، تخصصی و اطلاعاتی تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص حقیقی واجد شرایط (بازرسان افتخاری) در زمینه‌های مختلف از جمله؛ پیشگیری از وقوع جرم، جلوگیری از تضییع اموال عمومی و منابع طبیعی، حفظ محیط‌زیست و ارتقای میزان سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، توسعه فرهنگ قانون‌مداری، کسب اطلاعات و اخبار و... استفاده می‌گردد.

مطابق تبصره ۱ ماده ۲۵ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، سازمان بازرسی کل کشور مسئول نظارت بر حسن اجراء این ماده^۱ است. همچنین ماده ۲۸ این قانون شورای دستگاه‌های نظارتی را موظف نموده تا نسبت به موارد زیر اقدام نماید:

- الف) تهیه شاخص‌های اندازه‌گیری میزان سلامت اداری در دستگاه‌های موضوع بندهای (الف)، (ج) و (د) ماده (۲) این قانون.

- ب) اندازه‌گیری میزان سلامت اداری به صورت کلی و موردی و اعلام نتیجه بررسی به مسئولان و مردم.

^۱ ماده ۲۵ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری . مقابله با فساد مقرر می‌دارد: دستگاه‌های مذکور در بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده (۲) این قانون موظفند به بازنگری و مهندسی مجدد سامانه پاسخگویی به شکایات و مکانیزه نمودن آن به نحوی اقدام نمایند که دریافت شکایات به‌طور غیرحضوری توسط واحدهایی که مسئولیت پاسخگویی و رسیدگی به شکایات مردم را دارند به واحد مربوطه در دستگاه منعکس گردد. واحد مزبور موظف است بر اساس زمان‌بندی تعیین‌شده به ارائه پاسخ به متقاضی یا شاکی اقدام نماید و در صورت عدم پاسخگویی در مهلت معین، موضوع در سلسله‌مراتب اداری تا بالاترین مقام دستگاه منعکس شود. واحدهای مزبور موظفند در صورت وارد نبودن شکایت، موضوع را به صورت مکتوب و با ذکر علت به شاکی اعلام نمایند. کلیه مراحل فوق باید حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول شکایت خاتمه یابد. عدم رسیدگی به شکایت یا عدم انعکاس موضوع به مراجع ذی‌صلاح یا عدم پاسخ مکتوب به شاکی در مهلت مذکور، تخلف محسوب و با مرتکبین طبق قوانین مربوطه برخورد می‌شود.

- ج) بررسی اقدامات دستگاه‌های مشمول قانون از راه تهیه گزارش درباره عملکرد و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و مقابله با فساد.

موارد فوق‌الذکر، قوانین و مقرراتی است که به‌طور مستقیم به وظایف سازمان بازرسی کل کشور تصریح شده اما در سایر قوانین و مقررات جاری^۲، مواد متعددی متناسب با وظیفه نظارت و بازرسی سازمان مطرح است که پرداختن به آن در این مجال نمی‌گنجد.

سؤال: مبنای برنامه‌های نظارت و بازرسی تدوین شده در این سازمان بر اساس چه مبنایی صورت می‌پذیرد؟

پاسخ: اقدامات و عملکرد سازمان بازرسی کل کشور، مبتنی بر فرامین و مطالبات مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} و سیاست‌های کلی نظام، رهنمودها و تأکیدات ریاست محترم قوه قضائیه، تکالیف مقرر در قوانین جاری، اعم از برنامه‌های ۵ ساله توسعه کشور، قوانین بودجه سنواتی، قوانین و مقررات دستگاه‌های مختلف، انتظارات مردم از دستگاه‌های اجرائی و دغدغه‌های صاحب‌نظران و کارشناسان داخل و خارج از سازمان در خصوص موضوعات اساسی کشور و مقتضیات کنونی جامعه، احصاء و تنظیم گردیده و با رویکرد نظارت هدفمند، به‌هنگام و اثربخش در جهت مقابله با عوامل و مصادیق فساد، پیشگیری از سوء جریانات و بهبود عملکرد نظام اداری کشور و معطوف به حل برخی از مشکلات کلان کشور و بهبود وضعیت اقتصادی با استفاده از ظرفیت‌هایی همچون نظارت مردمی، تقویت نقش آمبودزمانی سازمان، بهره‌گیری بهینه از ظرفیت قانونی قوه قضائیه و تأکید بر استفاده از زیرساخت‌های الکترونیکی و تقویت نظارت الکترونیکی بر فرآیندهای اداری در دستور کار این سازمان قرار گرفت.

تمرکز بر ارائه گزارش‌های هشدار به مقامات و مسئولین دستگاه‌های اجرائی توسط سازمان، بالأخص در سال‌های اخیر و با هدف پیشگیری از وقوع سوء جریانات مهم و اثرگذار در عرصه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، از دیگر نکات کلیدی اشاره شده در این گزارش است که عملاً نقش قابل توجهی در عدم شکل‌گیری سوء جریانات و فساد اداری در بسیاری از حوزه‌ها داشته است.

راهبردها و جهت‌گیری‌های نظارت و بازرسی سازمان در دوره ۱۳۹۷-۱۳۹۲ با توجه به مطالبات مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی}، ریاست محترم قوه قضائیه و ریاست محترم سازمان در راستای «حاکمیت قانون و ارتقاء سلامت نظام اداری کشور» تدوین شده و مبنای برنامه‌های نظارت و بازرسی هر سال قرار گرفته است.

اهداف راهبردی نظارت و بازرسی

^۲ قانون محاسبات عمومی کشور، قانون مجازات اسلامی، قانون دادرسی کیفری، قانون مدیریت خدمات کشوری، قانون پول‌نویسی، قانون استخدام کشوری و.....

اهداف راهبردی برنامه‌های نظارت و بازرسی سازمان در دوره ۱۳۹۷-۱۳۹۲ عبارت بوده است از:
الف) ارتقاء کارآمدی و اثربخشی نظارت و بازرسی در مقابله با مفسد اقتصادی و سوء جریانات اداری.
ب) ارتقاء کارآمدی و اثربخشی نظارت و بازرسی در اصلاح فرآیندها و حسن جریان امور در دستگاه‌های اجرائی کشور.

مهم‌ترین رویکردهای حاکم بر برنامه‌های نظارت و بازرسی

۱. حاکمیت نگاه راهبردی و اتصال برنامه عملیاتی سال به برنامه راهبردی.
۲. توجه به شناسایی علت‌ها در کنار معلول‌ها در انجام نظارت و بازرسی‌ها.
۳. پرهیز دادن بازرسی‌های امور/کل از انجام نظارت و بازرسی‌های کم اثر و غیر راهبردی.
۴. ایجاد بازدارندگی و پرهیز دادن از تشکیل و بایگانی نمودن بی‌رویه پرونده‌های برنامه‌ای و موردی.
۵. تقویت نقش واحدهای ستادی در تحقق اهداف برنامه.
۶. تقویت نقش و معطوف ساختن بازرسی‌های امور در اجرا و مدیریت برنامه‌های راهبردی.
۷. افزایش کارایی و اثربخشی‌ها و ارتقاء کیفیت نظارت و بازرسی‌ها.

راهبردهای نظارت و بازرسی

در بازه زمانی سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ راهبرد برنامه‌های نظارت و بازرسی سازمان متناسب با مقتضیات زمانی، مختلف بوده لیکن مهم‌ترین راهبردهای نظارت و بازرسی عبارت است از:

۱. نظارت بر اجرای تکالیف قانونی مقرر در برنامه‌های توسعه و سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری
۲. نظارت بر منابع و مصارف دستگاه‌های اجرائی
۳. نظارت بر نحوه انعقاد قراردادها و اجرای پروژه‌ها و طرح‌های ملی
۴. نظارت بر اعطای مجوزها و نحوه فعالیت مؤسسات و گذارنده
۵. نظارت بر نحوه وصول حقوق دولتی و مطالبات معوق و تعرفه گذاری‌ها
۶. نظارت بر نحوه پرداخت و مصرف تسهیلات بانکی، صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی و گشایش اعتبارات
۷. نظارت بر انجام معاملات (مزایده‌ها و مناقصه‌ها)
۸. نظارت بر منابع درآمدی و نحوه تخصیص و هزینه کرد اعتبارات و سرمایه‌گذاری‌های دستگاه‌های اجرائی.
۹. نظارت بر توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی و تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری دستگاه‌های اجرائی.

۱۰. نظارت بر عملکرد واحدهای حقوقی دستگاه‌های اجرائی در پیگیری حقوق دولت و استرداد دارایی‌های دولتی و مطالبات معوق.
۱۱. نظارت بر نحوه انعقاد و اجرای قراردادها و پروژه‌های تحقیقاتی و طرح‌های عمرانی و انجام معاملات.
۱۲. نظارت بر نحوه اجرای تکالیف قانونی در برنامه‌های توسعه و سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری با تأکید بر برنامه ششم توسعه کشور و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی.
۱۳. نظارت بر عملکرد واحدهای نظارتی (دفتر بازرسی، ارزیابی عملکرد، حفاظت، حراست و...) و کنترل‌های داخلی و نحوه همکاری با سازمان بازرسی کل کشور در برخورد با متخلفان و پیگیری پیشنهادهای سازمان.
۱۴. نظارت بر مصوبات مراجع تصمیم‌گیر و نحوه اجرای آن در دستگاه‌های اجرائی.
۱۵. نظارت بر عملکرد هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری در نحوه رسیدگی به تخلفات کارکنان و اجرای پیشنهادهای سازمان و احکام صادره.
۱۶. بررسی نحوه حسابرسی و کنترل‌های داخلی، رسیدگی و ثبت حساب‌ها و اجرای استانداردهای حسابداری.

جهت‌گیری‌های نظارت و بازرسی

جهت‌گیری‌های برنامه‌های نظارت و بازرسی سازمان نیز در بازه زمانی سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ متناسب با مقتضیات زمانی، مختلف بوده اما مهم‌ترین جهت‌گیری‌های نظارت و بازرسی عبارت است از:

۱. اختصاص برنامه‌ها و توان بازرسی به آسیب‌های کلیدی و مسائل راهبردی و دغدغه‌های اساسی نظام.
۲. مبارزه با فساد و مقابله با سوء جریانات در دستگاه‌های اجرائی.
۳. تدوین برنامه بر اساس رویکرد حل مسئله و ارائه تصویر جامع از مسائل اساسی کشور به مسئولین ذی‌ربط و کمک به فرآیند تصمیم‌گیری در سطح تنفیج و اجرا.
۴. توجه به کیفیت در اجرای برنامه با لحاظ کمیت و رویکرد مدیریت بر مبنای نتیجه و اثربخشی در تصویب برنامه‌ها.
۵. اولویت قرار دادن مسائل اقتصادی و مراودات مالی دستگاه‌های اجرائی، معیشت مردم و نحوه ارائه خدمات در دستگاه‌های خدمات‌رسان.

سؤال: سازوکارهای کارآمدی سازمان بازرسی کل کشور چیست؟

پاسخ: تغییرات مستمر محیطی، ایجاب می‌کند تا از نگاه سنتی و ثبات محور به شیوه‌های نوین و پویا روی آوریم که اعمال نظارت الکترونیک و ایجاد سامانه‌های مختلف و بر خط، از آن جمله است؛ به این معنا که متناسب با تغییرات و پیچیدگی و غیرقطعی محیط بازرسی، بتوان مناسب‌ترین روش نظارت و بازرسی را در قالب «نظارت فراگیر و راهبردی» اعمال نمود تا با کمترین هزینه مالی و انسانی، بیشترین بهره‌وری را مشاهده کرد؛ به گونه‌ای که سازمان‌ها و دستگاه‌ها، نه به صورت غیر نظام‌مند و بدون برنامه پیش روند و نه بدون اراده و بسته و ایستا؛ بلکه مأموریت محور و درعین حال بهره‌مند از خلاقیت و پویایی که همان نظارت فراگیر، مستمر و پویاست؛ تا شاهد سازمان‌های خلاق و پویا و زنده با ترکیبی از آزادی و کنترل باشیم.

از جمله ویژگی‌ها و شاخص‌های نظارت کارا:

۱. نظارت و بازرسی پاسخگو

۲. به هنگام بودن

۳. معنی دار و هدفمند

۴. قابل اطمینان و اتکا بودن

۵. هشدار دهنده‌گی

۶. پیش‌بینی کنندگی

۷. کمیت‌پذیر و برخوردار از پیشنهادهای قابل اجرا و اثربخش

از این رو برای اینکه سازمان بازرسی کل کشور کارآمد شود لازم است:

- حرکت سازمان بازرسی کل کشور به سمت سازمان‌های یادگیرنده تغییر کند.
- تبادل اطلاعات و تجربیات بین سازمان‌های نظارتی و بازرسی درون دستگاهی و مؤسسات دولتی با سازمان بازرسی کل کشور افزایش یابد.
- مأموریت‌ها، اهداف و استراتژی‌های دستگاه‌های نظارتی کشور آسیب‌شناسی و بازبینی گردد.
- مدیران، حساب‌رسان، بازرسان و کارشناسان نظارت و بازرسی جهت اعمال نظارت نوین آموزش‌های تخصصی و مهارت مدار ببینند.
- نتایج نظارت و بازرسی از عملکردها و برنامه‌ها، به مقامات و مسئولان دستگاه‌های اجرایی بازخورد داده شود.
- ضمن ارزیابی دستگاه‌ها، سیستم‌های تشویقی مدیران موفق در جهت تحقق ارتقای سلامت نظام اداری اعمال گردد.
- رعایت دقت، سرعت و صحت در نظارت و بازرسی توأمان باشد.
- در برنامه‌ها و عملیات نظارت و بازرسی جهت پرهیز از مچ‌گیری صرف و اعتمادسازی مدیران و افزایش سطح نظارت‌پذیری آنان، انعطاف‌پذیری لازم وجود داشته باشد.
- ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و مقدرات دستگاه‌های مشمول بازرسی شناسایی گردد.

- کمیسیون‌های علمی - تخصصی نظارت و بازرسی با استفاده از ظرفیت‌های علمی و پژوهشی کشور تقویت گردد.
- حرمت و جایگاه انسانی مدیران، مسئولان و کارکنان دستگاه‌های مشمول بازرسی حفظ گردد.
- اعمال نظارت الکترونیک و بهره‌مندی از سامانه‌های مختلف پیاده‌سازی گردد.

سؤال: میزان تبعیت دستگاه‌های مشمول بازرسی از گزارشات سازمان بازرسی چیست؟

پاسخ: مقاومت یا ممانعت در مقابل تغییر، یک امر طبیعی است به گونه‌ای که از قول معصوم (ع) آمده است: «الناس حریص علی ما منع». «نظارت‌پذیری» و عزم و باور مدیران و مسئولان نهادها به ضرورت اصلاح در نظام اداری و اینکه سازمان بازرسی، بازوی تقویت‌کننده و به فرموده مقام معظم رهبری، «ابزار حسن مدیریت» است، موجبات تبعیت نهادهای مسئول را فراهم می‌نماید.

طبیعی است برای افزایش این تبعیت، در نظام اداری و بوروکراتیک، به ضمانت اجرایی گزارش‌ها، نیازمندیم. هم الزامات قانونی می‌خواهد و هم غنای گزارش‌ها و حمایت‌های قضایی.

تخصیص یک اصل از اصول قانون اساسی (اصلی ۱۷۴) و اشاره به آن در اصول دیگر، گویای جایگاه رفیع و استقلال آن از قواست و بدین لحاظ در قانون اساسی تصریح شده است که این سازمان زیر نظر «رئیس قوه قضائیه» است.

وجود «بازرس قضایی» در ساختار تشکیلاتی سازمان و الزام قانونی به تبعیت از گزارش‌ها از سوی مقامات و مسئولان، گونه‌ای دیگر از استقلال این سازمان است. قانون و آیین‌نامه اجرایی سازمان بازرسی در مواد مختلف، دستگاه‌ها را مکلف به اجرای پیشنهادهای سازمان بازرسی می‌نماید.

گستره حضور در موضوعات مختلف اداری، مالی، مدیریتی، ساختاری و ... بیانگر وسعت بی‌مانند دامنه ورود در مراحل مختلف قبل، حین و بعد از اجراست که فرمایشی بودن این نهاد را قویاً رد می‌کند.

سؤال: الگوی مطلوب اداره سازمان بازرسی کل کشور چیست؟

پاسخ: «نظارت بر حسن جریان امور» و «اجرای صحیح قوانین» ویژگی متمایز و درعین‌حال، ممتاز سازمان بازرسی کل کشور از دیگر دستگاه‌های نظارتی است. این ویژگی بیانگر صبغه و رویکرد دو وجهی آن از بعد مدیریتی و قضایی است. بعد نظارت، ناظر بر جنبه‌های مدیریتی آن و بعد بازرسی (اجرای صحیح قوانین) جنبه قضایی آن را در

برمی‌گیرد. الگوی مطلوب اداره این سازمان، دربرگیرنده هر دو بعد قضایی و مدیریتی است؛ چراکه قضاوت، به‌گونه‌ای شامل نظارت و ارزیابی نیز می‌شود و نظارت بر دستگاه‌های مدیریتی و اجرایی، شاخه و مرحله‌ای از مدیریت نیز به حساب می‌آید. چنانکه گزارش‌ها و پیشنهادهای سازمان بازرسی، جنبه‌های توصیه‌ای، هشدار و پیشگیرانه را در برمی‌گیرد که بیانگر جنبه‌های مدیریتی است؛ نه قضایی صرف.

از جهت دیگر، پیشنهادهای لازم‌الاجرا که با امضا و تأیید بازرسان قضایی تهیه و به مراجع ذی‌صلاح قضایی می‌رسد نیز، بیانگر جنبه‌های قضایی این سازمان است. از این جهت سازمان بازرسی باید به‌گونه‌ای مدیریت شود که علاوه بر نظارت بر مدیریت کشور، باید بر نظارت مدیران دستگاه‌ها نیز، نظارت کند. نخستین وظیفه هر مدیری، نظارت بر محیط اداری خویش است و سازمان بازرسی به‌گونه‌ای نظارت آن‌ها را نیز ارزیابی می‌کند. نه تنها با مصادیق ناهنجاری‌ها و مظاهر فساد مبارزه می‌کند بلکه با برخورداری از دیدگاه کلان‌نگر، نوعی نظارت استراتژیک را نیز اعمال می‌کند.

سؤال: مهم‌ترین اقدامات سازمان در حوزه نظارت و بازرسی چه بوده است؟

پاسخ: نظارت و بازرسی‌های سازمان به استناد ماده ۲ آئین‌نامه اجرائی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور در سه قالب برنامه‌ای (مستمر)، موردی و فوق‌العاده و توسط تعداد ۱۷ بازرسی‌امور در مرکز و ۳۱ بازرسی کل در استان‌های کشور اجرا شده که نتیجه اجرای بازرسی‌های یادشده نشان‌دهنده این مطلب است که بالغ بر ۳۰ هزار گزارش اصلی و بیش از ۱۷ هزار گزارش اختصاصی (هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری (کارکنان، ذی‌حساب، مدیران)، هیأت رسیدگی به تخلفات اداری نهاد ریاست جمهوری (مدیران کل و بالاتر)، کیفری و ابطال مصوبه) طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ به مراجع ذی‌صلاح ارسال شده است. با عنایت به اینکه انجام معاملات از طریق مناقصه و مزایده بخش قابل توجهی از عملکرد مالی دستگاه‌های اجرائی را تشکیل می‌دهد، این امر یکی از بسترهای مناسب برای بروز فساد مالی می‌باشد. سازمان بازرسی کل کشور در اجرای وظیفه قانونی خود مبنی بر نظارت بر اجرای صحیح قوانین و با هدف پیشگیری از ایجاد سوءجریان‌های مالی، نظارت بر معاملات دستگاه‌های اجرائی را به‌عنوان یکی از برنامه‌های سالانه در دستور کار دارد که با دریافت اطلاعات معاملات دستگاه‌ها از طریق سامانه ملی معاملات و بر اساس مؤلفه‌هایی نظیر اهمیت و ارزش ریالی معاملات اعلام‌شده و با لحاظ محدودیت‌های موجود در حوزه نیروی انسانی، بر انجام بخشی از معاملات دستگاه‌های اجرائی نظارت می‌نماید.

طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ از تعداد ۲۹۵.۷۷۹ معاملات ثبت‌شده در سامانه، نمایندگان سازمان در تعداد ۱۵۶.۹۲۶ مورد اعم از مناقصه و مزایده (معادل ۵۳ درصد) حضور داشته‌اند. نمایندگان سازمان از تعداد ۱۵۶.۹۲۶ معامله‌ای که حضور داشته‌اند به نحوه برگزاری و رعایت الزامات قانونی تعداد ۶۳.۵۷۵ معامله (یعنی معادل ۴۰/۵ درصد) تذکر وارد نموده‌اند.

نمایندگان سازمان در طول دوره موردنظر، درخواست لغو و یا تجدید تعداد ۷.۶۳۳ معامله (اعم از مناقصه و مزایده) را به دستگاه‌های اجرائی اعلام نموده‌اند.

اثربخشی‌های سازمان^۳ که ناشی از اجرای پیشنهادهای گزارش‌های نظارت و بازرسی‌های برنامه‌ای، موردی و فوق‌العاده بازرسی‌های امور/کل بوده و توسط دستگاه‌های ذی‌ربط طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۲ اجرا شده است، شامل اثربخشی‌های مالی:

- وصول مطالبات معوق دولتی، واریز وجوه به خزانه دولت
 - استرداد وجوه و اموال، جلوگیری از تضییع بیت‌المال
 - لغو و تجدید مناقصه. مزایده‌ها
 - جلوگیری از تضییع اموال
 - جلوگیری از فرار مالیاتی
 - جلوگیری از قاچاق کالا و ارز
 - افزایش درآمد/ کاهش هزینه دولت
- و اثربخشی‌های غیرمالی است که سرفصل‌های اصلی آن عبارت است از:
- اصلاح ساختار یا فرآیندها و روش‌های اداری
 - اجرای صحیح قوانین و مقررات یا جلوگیری از اقدامات خلاف قوانین و مقررات
 - صدور، لغو یا اصلاح مقررات/ دستورالعمل‌ها/ بخشنامه‌ها
 - صدور، اصلاح و یا لغو پروانه‌ها/ مجوزها/ قراردادهای
 - صدور سند مالکیت اراضی عمومی و دولتی
 - اصلاح و بهبود امور
 - ابطال مصوبات/ مقررات/ احکام(دیوان عدالت اداری)
 - محکومیت کیفری
 - محکومیت اداری- انتظامی
 - خلع‌ید، رفع تصرف، جلوگیری از تخریب اموال و اراضی و تغییر کاربری اراضی ملی

علاوه بر این به‌منظور استفاده بهتر از ظرفیت‌های قانونی در امر نظارت و بازرسی، سازمان با رعایت بند ج ماده ۱۱ قانون تشکیل خود و با هدف پیشگیری از وقوع سوء جریانات مهم در دستگاه‌های اجرائی، اقدام به

^۳ - اثربخشی: بر اساس دستورالعمل داخلی ارزیابی عملکرد، منظور از اثربخشی نتایج قطعی، مستقیم یا مؤثر و مستند حاصل از هرگونه اقدام قانونی سازمان (پیشنهاد، مکاتبه، هشدار و مانند آن) در زمینه‌هایی همچون افزایش بهره‌وری، بهبود یا اصلاح روش‌ها و فرایندها، رفع نارسایی‌ها، کاهش هزینه، افزایش درآمد، استرداد مال، پیشگیری از سوء جریانات، آرای محکومیت، ابطال مصوبات و اصلاح قوانین و مقررات است.

تهیه و ارسال «گزارش‌های هشدار»^۴ طی سال‌های اخیر نموده که ضمن دریافت بازخورد مناسب، نتایج و اثرات قابل ملاحظه‌ای در پیشگیری از وقوع فساد و سوء جریان در بخش‌های مختلف به همراه داشته است.

سؤال: به منظور تقویت ارتباط با مردم سازمان بازرسی چه اقداماتی انجام داده است؟

پاسخ: با اجرای الگوی مدیریت مشارکتی، آحاد شهروندان، تلاش خواهند کرد تا هر یک برای بهبود وضعیت، نقش اساسی ایفا کنند و با اعمال نظارت همگانی، چه به صورت فردی و چه به صورت تشکلیها و سمن‌ها موجبات ارتقای سلامت نظام اداری و کاهش نارسایی‌ها و فساد فراهم گردد.

مشارکت مردمی از حقوق مدنی و حقوق عامه محسوب می‌گردد و در دنیای امروز با عنوان «سوت زن‌ها» تجلی می‌یابد و دولت نیز موظف به حمایت از آنهاست. ضمن آنکه مقبولیت نظام جمهوری اسلامی به جمهوریت آن وابسته است.

در حال حاضر بخش عمده‌ای از مأموریت‌های بازرسی، بر اساس اعلامات مردمی است و بر همین اساس «مرکز رسیدگی به شکایات و اعلامات مردمی و صیانت از حقوق شهروندی» در ساختار سازمان بازرسی، به صورت فعال و شبانه‌روزی، مشغول دریافت اطلاعات از این طریق است. بدیهی است با توجه به امکانات و منابع محدود سازمان بازرسی و تعدد دستگاه‌های اجرایی، امکان نظارت و بازرسی از همه آنها ناممکن است. آمار شکایات، اخبار، اطلاعات و اعلامات مردمی به سازمان بازرسی، گویای اعتماد مردمی به این سازمان است. «تنبیه اجتماعی» ناشی از فشار افکار عمومی، کاراترین شیوه پیشگیری و مبارزه با فساد و ناهنجاری است.

از جمله وظایف و اختیارات قانونی سازمان بازرسی کل کشور به عنوان یک نهاد نظارتی و آمبودزمانی، رسیدگی به شکایات و اعلامات مردمی و آسیب‌شناسی و عارضه‌یابی بروز شکایات است. انجام این وظیفه مهم در سازمان بازرسی کل کشور به عهده «مرکز رسیدگی به شکایات و اعلامات مردمی» این سازمان گذارده شده است.

با این هدف و رویکرد سازمانی، مرکز رسیدگی به شکایات و اعلامات تلاش نموده است تا با تولید گزارش‌های آماری، تحلیلی از روند دریافت و رسیدگی به شکایات و اعلامات، توزیع جغرافیایی، دستگاهی و محتوایی شکایات و اعلامات واصله، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران ملی را در تعیین اولویت‌ها و جهت‌گیری صحیح برنامه‌های اجرایی یاری نماید.

^۴ هدف از ارائه هشدار استفاده از ظرفیت قانونی سازمان به منظور پیشگیری سریع از بحران‌ها و سوء جریانات مهم یا کاهش خسارات و آسیب‌های احتمالی ناشی از تصمیمات خلاف قانون از طریق هشدار کردن و توجه دادن فوری دستگاه‌ها به قانون و تبعات نقض احتمالی آن است. (بند ج ماده ۱۱ قانون تشکیل سازمان)

سازمان بازرسی کل کشور برای نهادینه کردن و گسترش فرهنگ نظارت همگانی و جلب مشارکت مردمی و در اجرای بند ج ماده ۲ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و به منظور گسترش ارتباطات و تسهیل دسترسی مردم و رسیدگی و پاسخگویی به شکایات آنان از دستگاه‌های اجرائی و دریافت به موقع گزارش‌ها و اعلانات از سوءجریان‌ها، تهدیدات و آسیب‌های دستگاه‌ها با ایجاد زیرساخت‌های لازم، گام‌های مهمی برداشته است.

به منظور تسهیل و ارائه خدمات الکترونیک به مراجعین، «سامانه نرم‌افزاری رسیدگی به شکایات و اعلانات در بستر اینترنت» و «سامانه ۱۳۶ سازمان بازرسی کل کشور» در سال‌های اخیر با بازنگری و مهندسی مجدد فرآیند رسیدگی به شکایات و اعلانات، فعالیت خود را گسترش داده و ضمن بررسی‌های مقدماتی و پیگیری حل مشکلات افراد، نسبت به بررسی و تحلیل گزارش‌های مردمی اقدام و موارد حائز اهمیت را جهت انجام بررسی‌های تکمیلی، به صورت سیستمی به ادارات کل نظارت و بازرسی ارجاع می‌نماید. در حال حاضر این مرکز با همکاری حدود ۱۰۰۰۰ کاربر در دستگاه‌های اجرائی سراسر کشور، فرآیند نحوه رسیدگی و پاسخگویی به شکایات مردمی را در دستگاه‌های اجرائی نظارت و پیگیری می‌نماید. طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۲ تعداد ۱۹۵.۳۹۹ شکایت و ۱۳۴.۹۳۴ اعلام به سازمان بازرسی کل کشور واصل گردیده است.

مطابق مفاد بند «الف» ماده ۱۱ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و ماده ۶۵ آئین‌نامه اجرائی قانون مزبور، این سازمان می‌تواند از توان و ظرفیت تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص واجد شرایط برای پیشگیری از وقوع جرم، توسعه فرهنگ قانون‌مداری، ارتقای سلامت نظام اداری، مقابله با فساد، جلوگیری از تضييع اموال عمومی و منابع طبیعی، حفظ محیط‌زیست و کسب اطلاعات و اخبار ارزیابی‌ها و پیشنهادها در این زمینه استفاده نماید.

به همین منظور، «دفتر توسعه نظارت همگانی» در حوزه معاونت حقوقی و نظارت همگانی با تعیین برنامه‌ها و سازوکارهای اجرائی تشکیل گردیده و دستورالعمل اجرائی نحوه همکاری تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد و افراد واجد شرایط با رعایت مواد قانونی آن، به تصویب رئیس قوه قضائیه رسیده است. همچنین همکاری اشخاص و تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد، آزاد و افتخاری است و هیچ‌گونه رابطه استخدامی با سازمان بازرسی کل کشور ایجاد نمی‌کند.

طبق آخرین اطلاعات، تعداد ۷۰۰۲۴ نفر بازرس افتخاری و ۵۰۶ سازمان مردم‌نهاد به صورت فعال با واحدهای استانی سازمان همکاری می‌کنند.

سؤال: سازمان بازرسی به منظور حمایت از تولید، اشتغال و سرمایه‌گذاری چه اقداماتی انجام داده است؟

پاسخ: سازمان بازرسی کل کشور در راستای منویات مقام معظم رهبری^{مدظله} در دهه اخیر که با محوریت «اقتصاد مقاومتی» بر «حمایت از سرمایه‌گذاری، اشتغال و رونق تولید» تأکید داشته است و بر اساس دستورالعمل حمایت قضائی از سرمایه‌گذاری در قوه قضائیه^۵، دفتری با عنوان «دفتر حقوقی و حمایت از سرمایه‌گذاری» ذیل معاونت حقوقی و نظارت همگانی

سازمان فعال نمود. پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری^{مدظله} و تدوین «دستورالعمل پیگیری اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در قوه قضائیه»^۶ وظایف حمایت از سرمایه‌گذاری از این دفتر منفک و «دفتر توسعه نظارت همگانی» این وظایف را عهده‌دار گردید. این دفتر از زمان تأسیس در سال ۱۳۸۶ تاکنون مؤثر واقع شده و توانسته با شناسایی، جذب، آموزش و به‌کارگیری ۷۰۲۴ نفر به‌عنوان «بازرس افتخاری» و ۵۰۶ «سازمان مردم‌نهاد» فعالیت‌های نظارت و بازرسی را پیگیری نماید که این امر منجر به رسیدگی حدود ۳۷۰ پرونده طی سال‌های گذشته گردیده است.

«دفتر توسعه نظارت همگانی» پس از احاله انجام وظایف مربوط به دفتر حمایت از سرمایه‌گذاری به آن، اقدام به بازطراحی برنامه راهبردی خویش نمود و اخیراً طرحی خدمت ریاست محترم قوه قضائیه ارسال گردید تا پس از دستور ایشان جنبه حمایت‌گرایانه سازمان از تولید، اشتغال و سرمایه‌گذاری نمایان‌تر گردد. در این طرح پیشنهاد گردیده تا با تشکیل دبیرخانه اقتصاد مقاومتی قوه قضائیه در سازمان بازرسی کل کشور، در راستای ماده ۱۳ دستورالعمل پیگیری اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در قوه قضائیه، در مسیر تحقق اقتصاد مقاومتی گام برداریم.

سؤال: با گذشت چهار دهه از فعالیت این سازمان، رویکردهای جدید این سازمان چیست؟

پاسخ: اتکاء امروز نهادهای نظارتی با فاصله گرفتن از روش‌های گذشته بر مردم‌نهادها و رسانه‌ها و آحاد جامعه می‌باشد. مردم به‌عنوان صاحبان اصلی کشور خود را شریک مهم و مؤثر در امور اداره کشور دانسته و از هرگونه تلاش در جهت ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد دریغ نخواهند نمود، لذا مشارکت و نظارت عمومی و نهادهای مردمی، تعامل و ارتباطات مدیران دستگاه‌های اجرایی، حضور در مجامع و شوراهای بین‌المللی و آمبودزمنی، سیاست قطعی نظارت و بازرسی است. مؤلفه‌هایی که به‌عنوان چشم‌انداز آینده در این امر متصور است عبارتند از:

۵ مصوبه شماره ۱۰۸۳۲/۸۶/۱ مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۱۶ رئیس وقت قوه قضائیه

۶ مصوب ۱۳۹۶/۶/۲۹ رئیس وقت قوه قضائیه

- برجسته شدن نقش و جایگاه مردم و مسئولیت‌پذیری آحاد جامعه در سالم‌سازی نظام اداری کشور.
 - ایجاد و تقویت احساس نظارت مستمر و دائمی در نزد متولیان و مجریان دستگاه‌های اجرایی.
 - تلفیق مسئولیت‌پذیری مردم و احساس نظارت مستمر مجریان دستگاه‌های اجرایی با توجه به نقش مؤثر آن در پیشگیری از تخلفات اداری.
 - کاهش فساد اداری، تقلیل یافتن هزینه‌های مادی و معنوی، کاهش سوءمدیریت و در نتیجه ارتقاء سلامت اداری کشور.
 - رشد، بالندگی و شکوفایی جامعه به دلیل حضور مؤثر مردم در امر نظارت و روان شدن فرآیندهای مربوط به نظام اداری و افزایش امنیت شغلی افراد.
 - افزایش آرامش روانی و احساس رضایتمندی در آحاد جامعه و بالتبع هموارشدن مسیرهای گوناگون رشد و توسعه کشور.
 - گسترش تعاملات بین‌المللی و انتقال تجارب سایر کشورها در مبارزه با تخلف و فساد.
- حساسیت‌های عمومی و چالش دستگاه‌های کشوری در مواجهه با بحث‌های حقوقی و نظارتی اخیر، سازمان را با تجربه‌اندوزی و بازبینی برخی فرایندها و انجام اقدامات مورد نظر در حوزه‌های کلیدی آماده می‌سازد. در بررسی‌های کارشناسی که در حوزه شناسایی چالش‌ها و آسیب‌پذیری بخش‌های حاکمیتی در مباحث فساد مالی صورت گرفته، بیشترین تخلف و فسادها مربوط به حوزه مسایل مالی و بانکی، واگذاری‌ها، مزایده و مناقصات، امورات اجرایی، و پروژه‌های عمرانی بوده است.
- آنچه از لحاظ تغییر و تحول در قوه مقننه و مجریه (احیاء سازمان امور اداری و استخدامی، تغییر و تحولات مدیریتی در برخی حوزه‌ها مثل صندوق ذخیره ارزی) انجام شد، پاسخ مناسبی به انتظارات جامعه بود و رسیدگی قاطع قضایی و اعلام به‌موقع نتایج آن به مردم حاکی از رضایتمندی عمومی دارد.

سؤال: اثربخشی نتایج اقدامات با رویکردهای جدید چه بوده است؟

پاسخ: بررسی کلی و برآیند ارزیابی‌ها در خصوص تأثیرگذار بودن اقدامات جدید سازمان بازرسی و نوع مواجهه افراد و افکار عمومی با آن نشان می‌دهد جامعه از اقدامات به‌موقع و قاطعانه دستگاه نظارتی استقبال می‌نماید. در این میان آنچه طی سال‌های اخیر مهم است، اینکه:

۱. سازمان بازرسی کل کشور در شکلی جدید، با مراجعه به افکار عمومی و شفاف‌سازی برخی تخلفات در حوزه‌های بانکی و مالی، اراضی عمومی به بخشی از خواسته‌های به‌حق نظام و مردم پاسخ داد.

۲. این سازمان در اجرای مطالبات قانونی رهبر انقلاب و وظایف ذاتی قوه قضاییه مطابق اصل ۱۷۴ قانون اساسی و قانون تشکیل سازمان در انجام این‌گونه اقدامات شفاف نظارتی در آینده تأکید دارد.

۳. استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، فضای رسانه‌ای، ارتباطات مردمی، نظارت همگانی رویکرد جدید سازمان در هم‌افزایی عمومی و فعالیت‌های نظارتی است.

۴. روش‌های جدید منجر به نتایج اثربخشی در کشف فساد و اقناع و پاسخگویی دولت‌مردان به مطالبات قانونی شده و این کار به شکل برنامه‌ای و سیستمی ادامه می‌یابد.

۵. بعدازاین، پدیده‌هایی همچون افشاگری و دست‌روکن‌ها در قالب شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات مردمی و افکار عمومی در خدمت شفاف‌سازی، قانون‌مداری و نظارت و بازرسی قرار خواهد گرفت.

۶. با همه بی‌مهری‌های برخی مسئولین در عدم همکاری با نهاد نظارت و بازرسی کل کشور، این سازمان با پشتوانه قانون، اقبال مردم، حمایت‌های رئیس محترم قوه قضاییه به اقدامات خود ادامه خواهد داد.

بعدازاین می‌توان انتظار داشت که:

- مردم اخبار و اطلاعات و گزارشات خود را به‌صورت شفاف در اختیار این نهاد نظارتی قرار دهند.
- با هر نوع نقض قانون و تخلف و فساد در هر شکل و زمینه‌ای به شیوه‌ای یکسان برخورد شود.
- در فضای واقعی، از طریق رسانه‌ها مسائل و مشکلات صادقانه با مردم در میان گذاشته شود.
- مدیران و مسئولان اجرایی بدانند در صورتی که آسیب و تخلفی متوجه آن‌ها باشد، طبق قانون با آن‌ها رفتار خواهد شد.
- طبیعی است در راه مبارزه با فساد برخی تهدیدات و رفتارهای ناصواب دامن‌گیر ناظران و بازرسان می‌شود که البته باید به جان خرید.

سؤال: صلاحیت‌های قانونی سازمان بازرسی در چه عرصه‌هایی است؟

پاسخ: سازمان بازرسی با کسب تجربه چهار دهه فعالیت و با پشتوانه مردمی در اجرای قانون و عمل به مسئولیت‌های خود در پاسداشت حقوق شهروندی و تکریم آحاد جامعه مصمم و مؤثرتر خواهد کوشید و اجازه نخواهد داد حقوق اساسی نظام و حق شهروندی مردم هر دو وجه‌المصالحه افراد ذی‌نفوذ قرار گیرد. شفافیت در اقدامات اداری و مالی دستگاه‌ها در محدوده قانون و اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی عمومی در حد ضرورت، مطابق مصوبات مجلس و برنامه ششم توسعه، از نتایج اقدامات سازمان بوده و حسب ضرورت دنبال می‌شود. از این‌پس باید انتظار داشت که مدیران و مسئولین در قبال دستورات اداری و مالی، مطابق قوانین و مقررات کشور، پاسخگویی اقدامات خود باشند. تا بر شفافیت فضای اداری و اجرایی کشور افزوده شود.

این سازمان به‌عنوان بازوی توانمند مدیریت، مسئولین نظام را در خدمت‌گزاری بهتر و بیشتر به ملت یاری خواهد رساند. سازمان بازرسی کل کشور نظارت کاملی را در مرکز و استان‌ها در خصوص استفاده‌کنندگان از بودجه دولت و بیت‌المال و حفظ اراضی و اموال عمومی اعمال می‌نماید و با هر گونه تخلف، برخورد قاطع قانونی می‌شود.

این سازمان از آحاد مردم، گروه‌های اجتماعی، فعالان اقتصادی، و همه افرادی که در اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در عرصه‌های تولید و کسب‌وکار نیازمند کمک هستند، حمایت نموده و به‌صورت مستمر بر پیگیری مطالبات آن‌ها از مراجع قانونی می‌باشد.

این سازمان در خصوص محیط‌زیست، منابع طبیعی به‌ویژه تغییر کاربری اراضی که مخاطرات فراوانی متوجه آب و خاک و محیط زندگی افراد نموده، علاوه بر ارائه گزارش‌های نظارتی به مقامات ذی‌صلاح، رأساً اقدامات دستگاه‌ها را پیگیری و رصد خواهد کرد.

معتقدیم با افزایش هزینه‌های تخلف و مقابله با سوءجریان و فساد اقتصادی و مالی، برخی دنبال تضعیف جایگاه نظارتی دستگاه‌های مسئول بوده و به دنبال زیر سؤال بردن اقدامات دستگاه قضایی می‌باشند، اقدامات سازمان در این خصوص بازدارنده است و مردم فهیم و قدرشناس ایران اسلامی و هم‌چنین جامعه مدیران و مسئولین کشور با تجارب و اندوخته‌های ارزشمند به‌دست آمده، پشتیبان و یار و یاور بازرسی در اجرای قانون خواهند بود.

امید است با افزایش هزینه‌های تخلف و فساد و از طریق ارتقاء ارزش‌های انسانی و انقلابی، در راستای حاکمیت قانون و سالم‌سازی محیط‌های اداری و اجرایی گام برداریم و بعدازاین دیگر نباید شاهد زیرپا گذاشتن قانون و مقررات در برخورداری عده‌ای محدود از حقوق و مزایا و پاداش‌های غیرمعارف و تملک اراضی و زمین‌های ملی توسط محدودی از افراد خاص بود.

می‌توان امیدوار بود با اقدامات انجام گرفته، آحاد افراد جامعه از دریافت‌ها و پرداخت‌های مالی دستگاه‌ها آگاهی یابند و مسئولین، مردم را محرم اسرار اداری و اجرایی کشور بدانند چراکه مسئولیت امر مهم «نظارت مردمی» که در اصول هشتم قانون اساسی و مبانی دینی و قرآنی بیان شده است (امربه‌معروف و نهی از منکر) تضمین‌کننده شفافیت، دسترسی‌های نظارتی و مشارکت عمومی در این امر می‌باشد.

با اجرای درست، شرعی و قانونی مقررات و پاسخگویی مقامات و مسئولین، دیگر نباید حتی نگران از افشای گزارشات و اطلاع‌رسانی مقامات مسئول در حوزه نظارت و بازرسی کشور بود. اعتلای امر نظارت و بازرسی با هدف حکمرانی خوب مسئولین و رضایت‌مندی عمومی در حمایت و پشتیبانی آحاد جامعه و مسئولین کشور است که این مهم به فضل الهی به ثمر خواهد نشست.